

ZACHAR Péter Krisztián

egyetemi docens

**Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és
Nemzetközi Kapcsolatok Kar, Budapest**

associate professor

**National University of Public Service, Faculty of Public
Governance and International Studies, Budapest, Hungary**

email: zachar.peter.krisztian@uni-nke.hu

**AZ OSZTRÁK HIVATÁSRENDI ÁLLAMSZERVEZET
ÉS AZ ÉRDEKKÉPVISELETEK KÉRDÉSE**

**THE AUSTRIAN „STÄNDESTAAT” AND THE QUESTION
OF ADVOCACY ORGANISATIONS**

ABSTRACT

One of the most controversial, still researched and yet undiscovered forms of state reform attempts between the two world wars was the creation of the so-called “Ständestaat” of Chancellor Engelbert Dollfuß and Chancellor Kurt Schuschnigg. The Austrian Conservative-Christian-social political elite condensed an independent, then centuries-old process of thinking into a solution alternative, which was a specific Austrian ideological response to the political, social and economic crisis. At the same time, there was a considerable debate about the implementation of the emerging state organisation and the way in which (professional) orders (the so called vocational orders) were created, not only before but also after the new constitutional system came into force in 1933/34. The present study seeks to determine how traditional nineteenth-century civic organizations, chambers of professions and economic actors, interacted with the new state organisation and which role the constitution intended for these traditional forms of self-organisation in the new state.

The study seeks to illustrate how, in the modern state, organic cooperation between different social groups (orders) evolves over the ideology of class struggle. A forward-looking element of the Austrian experiment was the attempt to represent certain social groups based on qualitative rather than quantitative aspects. It was conceived that by working together, employees and employers could have overcome their seemingly irreconcilable conflict. And the emerging

order vocational federations were not able to dismantle traditional civil interest structures, trade unions and chambers, and, paradoxically, they emerged strengthened from the struggle. That is why, after 1945, a parity-based system of institutionalized employer and employee dialogue came from these roots, which led to social peace and economic stability, and to rapid growth in modern Austria.

Kulcsszavak: hivatásrendiség, Ausztria, gazdasági kamarák, Quadragesimo Anno, Engelbert Dollfuss, érdekképviselő, Ständestaat

Keynotes: vocational order, Austria, chambers of commerce, Quadragesimo Anno, Engelbert Dollfuss, interest representation, Ständestaat

1. Bevezetés

A két világháború közötti államreformkísérletek egyik legvitatottabb, mindmáig kutatott és teljes egészében fel nem tárt formája volt az Engelbert Dollfuß, majd Kurt Schuschnigg kancellárok vezetésével létrejött ún. rendi államkísérlet Ausztriában. Az osztrák konzervatív-keresztényszociális politikai elit sajátos ideológiai válasza volt mindez az első világháború utáni útkeresés politikai, társadalmi és gazdasági válsághelyzetére.¹ A létrejövő államszervezet megvalósításáról, a (hivatás)rendek létrehozásának módjáról ugyanakkor komoly viták zajlottak nemcsak az 1934-ben életbe léptetett új alkotmányos berendezkedés megteremtése előtt, de azt követően is. A jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy a hagyományos, 19. századi polgári szervezetek, az egyes szakmákat és gazdasági szereplőket tömörítő kamarák miként viszonyultak az új államkerethez és az alkotmány milyen szerepet szánt eme tradicionális önszerveződési formáknak az új államban. A következőkben fel kívánjuk tárni, hogy milyen módon alakul ki a modern államban a baloldali(-liberális) narratíva osztályharc-ideológiája helyett a különböző társadalmi csoportok (rendek) szerves és szubszidiárius együttműködése. Arra keressük a választ, hogy a hivatásrendi állam keretei között milyen módon valósulhat meg a szervezett társadalmi érdekek politikai érdekartikulációja? Az osztrák kísérlet előremutató eleme volt, hogy az egyes társadalmi csoportokat nem kvantitatív, hanem kvalitatív szempontok alapján igyekezett képviselőkhöz juttatni. Az elképzelés szerint a munkavállalók és a munkaadók egyenrangú együttműködése révén valósulhatott volna meg kibékíthetetlennek tűnő ellentétük áthidalása. Ebben a központi szerepet a létrejövő (hivatás)rendi szövetségeknek és az érdekképviselteknek szánták. Az ide vezető út pedig a parlamentáris demokrácia válságával volt kikövezve.

2. Az új alkotmány létrejöttének háttere

Az első világháború végén az új osztrák államra kényszerített feltételek nem eredményeztek stabil és komoly társadalmi támogatottságot élvező kormányzatot. Már a kezdetektől jelen volt a közéletben három „politikai tábor”, melyek egy-

mással versengve igyekeztek hatalomra kerülni: egy konzervatív, részben Habsburg-párti, erősen katolikus, továbbá egy szocialista-internacionalista, valamint egy német népnemzeti csoport.² A három szembenálló, időnként együttműködő tábor az alapvető (politikai, társadalmi) kérdésekben egymással összeegyeztethetetlen és kibékíthetetlen nézeteket vallott. Épp ezért a meghatározó politikai erők az 1920-as alkotmányt mindösszesen átmeneti megoldásnak tekintették, melynek megváltoztatását azonnal végrehajtanák, ha az erőviszonyok ezt lehetővé tennék.³ Ugyan az alkotmánnyal igyekeztek felülről megteremteni az új parlamentáris demokrácia eszményét, azonban ennek hiányoztak megfelelő támogató-csoportjai. Egyik politikai erő sem érezte magáénak a kényszerű új helyzetet. A keresztényszociális táborban vezető szerepet töltöttek be továbbra is a császárság társadalmi és gazdasági elitjének képviselői, akik csak ideiglenesen és a válságok következtében adták fel a parlamentáris-demokratikus erőkkel szembeni averziójukat és passzív ellenállásukat.⁴ A szociáldemokrata tábor vezetése pedig többször nyilvánvalóvá tette: számára a köztársaság nem a végre kivívott „népszabadság” és ezáltal a munkásosztály teljes szabadságának kiteljesedése volt, hanem csak egy eszköz a további cél elérése érdekében, egy újabb állomás a szocializmushoz vezető úton, a proletariátus hatalompolitikai eszköze az internacionalista szocialista célok (a kommunizmus, a tanácsállam) megvalósításához.⁵ Ugyan a párt 1926-os linzi programja kiállt a demokratizmus mellett, azonban abban nem az állampolgárok önkormányzatiságát hangsúlyozta, hanem mindösszesen a hatalom megszerzésének és a fennálló rendszer felszámolásának eszközét.⁶ A nagynémet tábor pedig folyamatosan megkérdőjelezte az osztrák állam önállóságát és így az új helyzetet mindvégig csak átmenetinek tekintette, amit erősített a nemzetiszocialista ideológia terjedése is.

Ezért is láthatta a keresztényszociális, polgári tábor, hogy a rendszer gyengeségének és működésképtelenségének fő oka nem más, mint az állam működőképességének aláásása, a szándékosan generált társadalmi feszültség, az „osztályharc” eszmeisége és annak képviselőinek, valamint a szélsőjobboldali nagynémet csoportok meghatározó jelenléte az osztrák belpolitikai életben. Ennek tükrében nem csodálkozhatunk azon, ha a korszakban a kormányzati felelősséget viselő és Ausztriát irányító keresztényszociális tábor számára a demokratikus és parlamenti kormányforma az állandó létbizonytalanság forrását jelentette. A széles osztrák középosztály köreiben egyre erőteljesebben jelentkezett a parlamentarizmus bevett formájával szembeni ellenérzés, mely alapvetően összekapcsolódott a munkásság és szervezett csoportjaival szembeni fellépéssel. Az átalakítás igénye nem önmagában a teljes pártok által vezérelt állam felszámolását célozta, hanem a kialakult alkotmányos berendezkedés ellen irányult, mert az a munkásmozgalomnak jelentős befolyást engedett az államélet alakításában.⁷ A keresztényszociális tábor szeme előtt egy független, modern, a gazdasági válságot és a demokrácia hiányosságait leküzdeni képes osztrák állam (adott esetben több nemzetet is ismét magában foglaló monarchia) létrehozása lebegett, mely stabil és működőképes

maradhat⁸ és szembezállhat mind a szovjet bolsevizmus, mind a német nemzetiszocializmus rémével és megszabadulhat a liberalizmus párturalmától is. Ezt – Seipel kancellár hitvallása szerint – csak keresztényszociális alapokon és erős állami vezetéssel lehetett elérni. A fentiekben elmondottak nyomán ezért a belső béke és a külső biztonság megteremtésének felülről irányított, autoriter kísérletét láthatjuk az 1934. évi rendi alkotmányban is.⁹

3. Az új osztrák államrend

1933. március 4-én – mivel egyre inkább fenyegetett a hagyományos polgári tábor felbomlása és a radikális baloldal, illetve a nemzetiszocialista mozgalom erősödése¹⁰ – Dollfuß kancellár és Schuschnigg igazságügyi miniszter államcsínyt hajtottak végre, melyet Miklas köztársasági elnök, a Keresztényszociális Párt, a radikális Heimwehr-mozgalom, a munkaadói szövetségek, valamint az egyház vezetői is egyértelműen támogattak.¹¹ A parlament „önkikapcsolását” követően polgárháborús helyzet állt be, melyet csak lassan sikerült felszámolni. Ennek nyomán az 1917. évi felhatalmazási törvény nyújtotta lehetőségeket kihasználva, a kormány 1934. április 24-én – először rendeleti úton (!) – hirdette ki az új alkotmányt¹², melyről a későbbiekben a még 1930-ban megválasztott parlament maroknyi maradéka hozott újabb döntést. A kétszeri kihirdetés okát abban láthatjuk, hogy egyfelől az új, autoriter állam-eszmét szerették volna kifejezésre juttatni a rendeleti úton történt közzététellel, másfelől viszont a külföld számára is meg kívánták őrizni a legitimitás és a jogfolytonosság látszatát a parlamentáris döntéssel.¹³ Ezt szolgálta Miklas államfő hivatalban tartása is.¹⁴ Így megszületett az első osztrák köztársaság helyett az „autoriter, rendi, föderális” Osztrák Szövetségi Állam (*Bundesstaat*).¹⁵ Már ebben a megfogalmazásban is tetten érhető az új rendszer hibrid volta, melyben elegyedtek a helyi, tartományi autonómiák, az autoriter végrehajtó-hatalom túlsúlyát biztosító elemek és a különös rendi érdekképviselési szabadságjogok. Ugyanakkor az alkotmány elkerülte az állam tipizálását, így a „köztársaság” kifejezés nem szerepel az alapokmányban, noha e téren nem következett be változtatás, de nem hangsúlyozták, hiszen a parlamentáris demokrácia vele összeforrott fogalmával nem akartak közösséget vállalni.¹⁶

Az alkotmány ennek ellenére megőrizte a hagyományos demokratikus elemeket is, hiszen tartalmazta az alapvető jogok katalógusát, igaz ezek törvényileg korlátozhatók voltak. Emellett fennmaradt a sajtószabadság is, melyet azonban gazdasági, illetve bűnügyi eszközökkel igyekeztek korlátozni (külön hivatkozással az államintegritást veszélyeztető, illegális sajtótermékek felszámolására).¹⁷ Ugyanakkor az új alkotmány az egyes tisztségek betöltésénél az államfő és a szövetségi kancellár jelölési, javaslattevési, megerősítő és ellenőrző jogosítványait helyezte előtérbe. Ezáltal szinte zárt rendszer jött létre, melybe a fennálló rendszerrel ellentétes nézeteket vallók nem kerülhettek be.¹⁸ Az új rendi alkotmány mindösszesen a keretet adta meg a később megvalósítandó új államberendezkedéshez.

A jelen témánk, az érdekképviseltek és az államrendszer szempontjából leginkább releváns, hogy a törvényhozást egy tanácskozó (*vorberatende Organe*) és egy határozathozó szervre (*beschließendes Organ*) osztotta az alkotmány. Míg elsőbe a Tartományi Tanács (*Länderrat*), a Szövetségi Gazdasági Tanács (*Bundeswirtschaftsrat*), a Szövetségi Kulturális Tanács (*Bundeskulturrat*) és az Államtanács (*Staatsrat*) tartoztak, addig a törvények meghozatala a Szövetségi Gyűlés (*Bundestag*) feladatköre volt, míg az elnökválasztás kapcsán kapott szerepet a Szövetségi Nemzetgyűlés (*Bundesversammlung*).¹⁹ A rendszer erős jogosítványokkal ruházta fel az államelnököket: az Államtanács elnökét, aki egy személyben a Szövetségi Gyűlés elnöke is volt, a kancellár ellenjegyzésével nevezte ki. Emellett a Kulturális Tanácsot és a Gazdasági Tanácsot – melyek összetételére elvileg az előírt választások miatt nem lehetett hatással a kormányzat (!) – az államelnök feloszlathatta. A Tartományi Tanács összetételét ugyanakkor ellenőrizhette az államfő azért, hogy a tartományi főnököket (a helyi önkormányzatokat vezető tisztviselőket) az elnök maga választotta ki az egyes tartományi gyűlések által javasolt hármas körből. Végül magát az államelnököt azonban a teljes lakosság választhatta a Szövetségi Nemzetgyűlés által előterjesztett három jelölt közül.²⁰

Az érdekképviseltek a rendi állam működésébe alapvetően a fenti „tanácskozó szervek” révén kapcsolódtak volna be. A törvényhozás munkájában elsősorban a gazdasági ügyek terén számítottak rájuk és ezért nem is csodálkozhatunk azon, hogy elsőként épp e téren kívánták a (hivatás)rendi struktúrákat megvalósítani. Hét érdekképviselő alapján képzelték el az új rendi alkotmány megvalósítását. Az addig meghatározó pártpolitikai parlament helyett ezek képezték volna az új törvényhozó testületek alapját: földművelők és erdőgazdák, gyáripar, kisipar (kézműipar), kereskedelem és közlekedésügy, pénz- és hitelélet, szabad szellemi foglalkozások, közalkalmazottak. A hét rend képviselői alkották az új alkotmány értelmében felállítandó Szövetségi Gazdasági Tanács tagjait.²¹ A Tanács megalakulására már 1934. november 28-án sor került, feladata a törvények és rendeletek előkészítő tárgyalása, véleményezése volt.²² A kormányzat számára a törvényhozás tanácskozó szervei, köztük a Gazdasági Tanács is választott fórumot jelentettek, melyek a kormány rendi és tartományi, demokratikus ellenőrzését tették volna lehetővé. Az egyes szervekbe történt kinevezéseket éppen ezért provizóriumnak tekintették, mivel – ahogy Schuschnigg kancellár kifejtette – „az egyes rendek (hivatás)rendi szervezete még nincs és nem is lehet olyan állapotban, hogy a rendeken belüli választással, vagyis alulról kiinduló közvetlen választással lehessen ezeket a testületeket feltölteni, ahogy azt az alkotmány is tervezte”.²³

4. Az érdekképviseltek kérdése a rendi keretek között

Amennyiben az alkotmány szövegét áttekintjük, kiderül, hogy valójában csak egy kis szegmense igyekezett a tényleges rendi tagozódást megvalósítani és az egész struktúra alapvetően messze elmaradt a tisztán (hivatás)rendi képvisellettől.

Különösen annak fényében állíthatjuk ezt, hogy mindösszesen néhány helyen találunk konkrétan a rendiségre vonatkozó pontokat, mindösszesen a hivatásrendek hét főcsoportban történő összefogása került meghatározásra a Szövetségi Gazdasági Tanács szerkezetében.²⁴ Ezen túlmenően azonban központi szabályozás csak a későbbiek során kezdte megrajzolni az állam rendi struktúráit.

A hivatásrendi államszervezet tekintetében ott láthatunk az osztrák „Ständestaat” ideje alatt komoly lépéseket, ahol a korábbi időszakban is sikerült már egy stabil és határozott jegyekkel működőképes érdekképviselési rendszer kiépítése. Ez Ausztria esetében a klasszikus kamarai mozgalom révén valósult meg. Már a dualista monarchia időszakában – a nyugat-európai fejlődésmenetnek megfelelően és francia, valamint német minták hatására – kiépült az osztrák kereskedelmi és iparkamarák, továbbá az egyes szakmai érdekképviseltek, így az ügyvédi, közjegyzői, orvosi, mérnöki kamarák rendszere.²⁵ Az első világháború után pedig a munkaadói oldal és a szellemi szabadfoglalkozások mellett a munkavállalókat is egységes, hasonló szervezetbe tömörítették: 1920-tól működött a „munkavállalói kamara” (*Arbeiterkammer*) rendszere. Erre alapozva került sor a munkásérdekképviseltek, a szakszervezeti mozgalom központosítására. 1934. március 2-án került kiadásra az osztrák szakszervezeteket új alapokra helyező kormányrendelet, mely létrehozta az Osztrák Munkások és Alkalmazottak Szakszervezeti Szövetségét (*Gewerkschaftsbund der österreichischen Arbeiter und Angestellten*).²⁶ Elnöke a keresztény szakszervezeti mozgalom egyik vezéregyénisége, Johann Staud lett.²⁷ A szövetség a rendi struktúrákra felkészítő szervezeteként megkapta a munkásság képviselési monopóliumát minden gazdasági és társadalmi kérdésben. Ugyan nem rendelkezett kötelező tagsággal, de az általa aláírt megállapodások és egyezségek (pl. kollektív szerződések) azokra is kötelező érvényűek voltak, akik nem léptek be az egység-szakszervezetbe. Az állam feladata így csak az általános szociális irányvonalak meghatározása volt, mivel a szociális problémák nagy részét az érdekképviseltek maguk oldották meg.²⁸ A szakszervezeti csúciszervezet keretében – a későbbi hivatásrendi tagozódás párhuzamos intézményeiként – öt szakmai szövetséget (*Berufsverband*) állítottak fel: ipar és bányászat, kisipar (kézműipar), kereskedelem és közlekedésügy, pénz- és hitelélet, szabadfoglalkozások. Ezzel párhuzamosan a korábban átalakított munkáskamarák sem szűntek meg, hanem betagozódtak a szakszervezetek rendszerébe és annak „helyi kirendeltségeivé” váltak, így a két struktúra párhuzamosan képviselte a munkásságot.²⁹

Az 1934. évi alkotmányban előirányzott Szövetségi Gazdasági Tanács felállításhoz szükség volt a munkavállalói oldallal párhuzamos (hivatás)rendi testületek kiépítésére is. Ennek megvalósítása érdekében a munkaadói oldal területén ún. szövetségek (*Bund*) létrehozására került sor. 1934. október 17-én állították fel az első ilyen jellegű szervezetet, az Iparszövetséget (*Industriellenbund / Bund der österreichischen Industriellen*). Az elméletileg önkéntes tagságú szervezet igyekezett átfogni az ipar, a bányászat és az ehhez kapcsolódó köztestületek tagságát, tartományonként és ezen belül szakáganként szerveződött.³⁰ A kisipar, kereskedelem,

közlekedés, pénzügy és dohányáru területén a következő évben kerültek meghatározásra a (kötelező tagságú) szövetségi keretek (*Gewerbebund/Bund der österreichischen Gewerbetreibenden*,³¹ *Handelsbund*, *Verkehrsbund*, *Verband der Tabakverschleißer*,³² *Finanzbund*).³³ A rendi érdekképviselet kiépítése terén az egyik legkomplexebb kérdésnek a szabadfoglalkozásúak megszervezése bizonyult. Az elsősorban értelmiségi szakmákat jelentő körben (ügyvédek, írók, jegyzők, mérnökök, orvosok, képzőművészek, színészek, újságírók) a szerteágazó érdekek és korábbi hagyományok miatt csak 1938-ra jött létre a Szabadfoglalkozásúak Szövetsége (*Bund der freien Berufe*),³⁴ amely ernyőszerzet jelentett volna az egyes szabadfoglalkozású szakmák már létező érdekképviseleti (kamarai) struktúrái számára és „ez a hivatásrend mindenképpen mesterséges és minden összetartozási érzéstől mentes szervezetként működött volna.”³⁵

A rendi szervezeti struktúra szempontjából legátfogóbb és legkonkrétabb formával egyfelől a mező- és erdőgazdasági hivatásrend, másfelől pedig a közszolgálati (közalkalmazotti) hivatásrend rendelkezett. Ezek ugyanakkor mintaértékűek is voltak, ugyanis ez a két hivatásrend volt az első, mely felállításra került és teljesen kiépített struktúrával rendelkezett. Ebben az esetben sikerült mellőzni a külön munkavállalói és munkaadói struktúrákat és azonnal egységes, rendi keretben sikerült szabályozni a hivatásokban érintetteket.³⁶

Ennél sokkal bonyolultabbnak bizonyult a korábbi munkaadói oldal szétaprózódott szervezeti struktúráinak egységesítése. Erre a korábbi tapasztalatok alapján a társadalomba már jól beágyazott kamarai struktúrák kínáltak volna, máskülönben féltő volt, hogy a rendszer nehezen koordinálható egységekre esik szét.³⁷ Az összefogásra azért is szükség volt, mert a kereskedelemben, iparban, kézműiparban és a pénzügyekben érintettek összérdekeinek megjelenítése így lett volna lehetséges (hiszen a rendszer alap gondolata volt, hogy a közös érdek a partikuláris, regionális, szakmai érdekeknél előrébb való). Mindennek nyomán 1937-ben sikerült egy új, a rendi rendszerhez illeszkedő gazdasági kamarai törvényt elfogadtatni. Ennek értelmében az új munkaadókat széles körben tömörítő kamarai struktúra, mely tartományi és országos szervekre tagolódt, azt a feladatot kapta, hogy összehangolja a rendi szövetségek (a *Handels-*, *Gewerbe-*, *Industriellen-és Finanzbund*) gazdaságpolitikáját, valamint megkönnyítse a közjó követését, a konszenzusos döntéshozatal megvalósítását. Így a törvény a köztestületekként megnevezett kamarák hatáskörébe utalta mindazt, amit a munkaadói rendi szövetségek együttműködésével közösen kellett ellátni; ez együtt járt a törvényjavaslatok és rendelettervezetek véleményezésével is. Létrejött az országos ernyőszerzet, a Szövetségi Kereskedelmi Kamara (*Bundeshandelskammer*), amely közvetlen kapcsolatban állt a Szövetségi Gazdasági Tanáccsal, valamint az egyes rendi szövetségekkel is, így segíthetett a közérdek megfogalmazásában és kialakításában is.

Ezek a kérdések azonban még nem zárták le a rendi államstruktúra végleges kialakítását, mely akkor is folyamatban volt, amikor 1938. március 13-án véget vetett a különállóság, az osztrák függetlenség és a rendiség teljes kísérletének

Ausztriában. Adolf Hitler ünneplések közötti megjelenése nemcsak az állami önállóság és az osztrák küldetéstudat álmának, hanem az önálló társadalom- és gazdaságpolitikai terveknek is véget vetett. A náci „Gau” berendezkedése már nem épülhetett a rendiséget hirdető önálló osztrák gondolkodók elveire.

5. Az osztrák rendi kísérlet tanulságai

A számos kérdést felvető, megvalósítása módját tekintve autoriter indíttatású osztrák (hivatás)rendi szervezet egyértelműen a társadalom és a gazdaság új alapokra helyezését, a liberális államszervezet átalakítását célozta meg. Az 1934 utáni osztrák államberendezkedés olyan autoriter kísérlet volt Dollfuß, majd Schuschnigg kancellárok vezetésével, mely alapvetően az osztrák-jozefinista tradíció szellemében egy hivatalnok-állam képét vizionálta, mely felülről, az állam erejéből valósítja meg a (keresztény)szociális társadalmi-gazdasági reformot. Ezzel a reformmal az új állam egyszerre küzdött az önállóság megtartásáért, a nemzetiszocialista és bolsevik diktatórikus törekvések kivédéséért és a parlamentáris demokrácia hiányosságainak, hanyatlási jelenségeinek kiküszöböléséért.

A keresztényszociális mozgalom számára nem volt kérdéses, hogy a pártoktól az érdekek képviselését más fórumokra, a hivatásrendekre kell átruházni. Dollfuß kancellár saját értelmezése szerint „a radikális politikai pártok általában nem is voltak érdekelték abban, hogy a szellemi és materiális élet ellentétjeit kiegyenlítsék, mivel ezekből az ellentétekből éltek és hagyták azokat egészen az osztályharcig fajulni [...] Az egyes hivatásrendek képviselője az új alkotmánytervben kikapcsolja minden pártpolitikai közbenjárás lehetőségét, mivel közvetlen kapcsolatot teremt a rendek és a kormány között. [...] Ezáltal lehetővé válik az egyes hivatásrendek érdekeinek összhangba hozatala a közjó előmozdítása érdekében...”³⁸ Maga Karl Buresch, korábbi kancellár, pénzügyminiszter is hasonlóan nyilatkozott, amikor a „pártdemokrácia” helyett a „népképviselő megfélemlő formájának” nevezte a „lakosság természetes tagozódásából adódó” új rendszert, mely képes az egyes csoportok és társadalmi rétegek különböző érdekeit „élhető egészé” összehangolni.³⁹ A korszak egyik legjelentősebb (hivatás)rendi gondolkodója, az osztrák jezsuita Johannes Messner emiatt javasolta, hogy a politikai diskurzusban az állam megnevezése ne „(hivatás)rendi állam” (*Ständestaat*) legyen, hanem éppen a pártok államával szemben a „(hivatás)rendi demokrácia” (*Ständedemokratie*) kifejezés honosodjon meg. „Ebből ugyanis nyilvánvaló, hogy Ausztriában a demokrácia új formája nem a pillanatnyi politikai dinamika eredménye, hanem egy hosszan előkészített szellemi fejlődés terméke, melyet végül Dr. Dollfuß vitt döntésre.”⁴⁰ Tehát a keresztényszociális munkásmozgalom köréből kikerült vezetők a demokrácia elemeinek megőrzésére apelláltak, sőt leginkább az osztrák érdekképviselői hagyományokat hangsúlyozták. Leopold Kunschak, a keresztényszociális munkásság legjelentősebb vezetője, már 1933 szeptemberében kijelentette: nem képzelhető el olyan rendi állam, melyben az

egyres tagoknak ne lenne szava. A rendi állam tagozódása demokratikusan, alulról építkezve vihető végbe.⁴¹ A keresztényszociális tábor egyik komoly része ezáltal igent mondott Dollfußnak, igent az „autoriter rendszernek”, igent a rendi állam-berendezkedésnek, de egyben igent a demokratikus állameszme egyes elemeinek is, különösen az érdekek pluralizmusának.⁴²

Az osztrák rendi államkísérlet eszmei hátterét egyfelől a sajátos osztrák állam-felfogás, a monarchista tradíciók és a (katolikus) hivatásrendi eszme szolgálta. Alapvetően támaszkodott – legalábbis az elméleti hivatkozások szintjén – a keresztény társadalmi tanításra, különösen a pápai szociális enciklikák szellemiségére, melyek az osztályharc kiküszöbölését, a liberális és szocialista eszmék túlkapásainak kiiktatását célozták. Ugyanakkor a hagyományos társadalmi elitnek berendezkedésének minősíthető, nem került sor olyan jellegű átrendeződésre, mint a náci diktatúra vagy az olasz fasizmus államában. A társadalmi viszonyokban is alig érzékelhető változás, a rendszer a fennálló hierarchia megerősítését hozta. Szintén fontos kihangsúlyoznunk, hogy sem az államelnök, sem a kancellár nem rendelkezett az adott politikai helyzetben olyan jellegű diktatórikus hatalommal, mint a Führer vagy a Duce. A rendszer, mint ezt a fentiekben kimutattuk, egymástól gyakran erőteljesen eltérő koncepciókat követő érdekcsoportok koalíciója volt, melynek kiegyenlítését az autoriter állami központi hatalom teremthette meg.⁴³ Mindezek alapján nem tartjuk helytállóknak, hogy az 1933/34 utáni Ausztria „jegyei továbbra is megegyeztek a fasizmussal, csupán az osztrák társadalom politikai erőviszonyai folytán sajátos jelleget nyertek.”⁴⁴ Ennél sokkal többről, egy önálló államelméleti kísérletről és egy, az európai hasonló jellegű rendszerekkel ugyan rokonságot mutató, de azoktól független, az osztrák fejlődésből szervesen kinövő politikai, gazdasági, társadalmi struktúráról volt szó. Ennek létrejöttében pedig egy folytonos, három irányba mutató küzdelem játszott fontos szerepet: az osztrák állam védekezési reakció volt a komplex, liberális, szekularizált és pluralista társadalom megmutató hiányosságaival szemben, továbbá védekezés volt a mindent elsöpörni törekvő nemzetiszocialista német állammal és a hasonló diktatúrát jelentő bolsevista államelmélettel szemben is.⁴⁵

A vizionált és csak nagyobb vonalaiban megrajzolt új államberendezkedés az osztályharc helyett a rendi együttműködést tekintette az új társadalmi-gazdasági rendszer kiindulópontjának. Az egyes társadalmi csoportokat ugyanakkor nem kvantitatív, hanem kvalitatív szempontok alapján igyekezett képviselőkhöz juttatni.⁴⁶ Az elképzelés szerint a munkavállalók és a munkaadók egyenrangú együttműködése révén valósulhat meg kibékíthetetlennek tűnő ellentétük áthidalása. Az osztálytársadalom helyébe, mely ellenfelekké formálja a munkapiacra megjelenő feleket, önkormányzati szervezeteknek kellene lépnie: a munkavállalók és munkaadók közös teljesítménye határozná meg a társadalom fejlődését. A korabeli eszmék nyomán a társadalom funkcionális megoszlását tekintették alapnak, amely szerint azok a termékek és szolgáltatások, melyek az egyén igényei számára szükségesek, csak szolidáris együttműködésben termelhetők meg. Ez a közös feladat – mely legma-

gasabb szinten a közjő megteremtésében bontakozik ki – erősíti meg a társadalom egyes részei között az egyesülési köteleket, valós társadalmi jólét alakulhat ki.⁴⁷

Az új szervezeti keretekben az ellentétek helyett a közös érdekek előtérbe kerülését szorgalmazták, az esetleges vitás kérdéseket békés úton a (hivatás)rendi szervezeten belül igyekeztek rendezni és ha ez nem valósulhatna meg, akkor választott bíróságok döntését helyezték kilátásba. Zárt, egységes, (hivatás)rendileg tagolt gazdasági érdekképviseltek létrehozását célozták, melyek részt vehetnek az állami törvényhozásban és a Szövetségi Gazdasági Tanács munkájában is. Azonban a különféle elméletek hatására az alkotmány sem tudta lényegében kifejteni a (hivatás)rendi állam teljes működését, így annak intézményrendszere is csonka maradt. A rendi szövetségek nem tudták megszüntetni a hagyományos, polgári érdekképviselési struktúrákat, a szakszervezeteket és a kamarákat, sőt – paradox módon – azok megerősödve kerültek ki a küzdelemből. Ebben az időszakban kiderült, hogy csak szervezett, kötelező tagságú, törvényes érdekképviseltekkel lehet belső érdekkiegyenlítést és külső érdekegyeztetést végrehajtani a munkavállalói és munkaadói oldal között. A köztisztviselési jelleggel felruházott Szakszervezeti Szövetséggel szemben szükség volt egy köztisztviselési, központi munkaadói szövetségre is, mely nem a hivatások széttagozottságát mutatja, hanem összefogja azokat. Ez lett a Szövetségi Kereskedelmi Kamara és ezzel sikerült feloldani az ellentéteket is.

A rendi államberendezkedés lényegét és jövőbemutató elemét éppen ebben látjuk. A „hivatásrendek” önkormányzatisága képes feloldani a közjóra negatív hatást gyakorló feszültségeket. A rendek feladata nem az volt, hogy egyes csoportok specifikus érdekeiket érvényre juttassák a társadalom egészével szemben, hanem hogy a belső rend és érdekazonosság megteremtésével a közjót szolgálják. Eme felismerés alapozta meg a háború után fokozatosan – számos, korábban a rendi államban is szerepet vállaló gazdasági vezető és politikus révén – kiépülő paritásos érdekképviselési rendszert. A társadalmi béke, a gazdasági stabilitás Ausztriában a második világháború után szoroson összekapcsolódott az intézményesített munkaadói és munkavállalói párbeszéddel, melyet a *Ständestaat* keretében a rendi felépítmény megvalósítandónak vélték. Ezért a második világháború utáni osztrák államban maradandónak tekinthetjük azokat az elvi alapvetéseket, melyek a pillanatnyi pártérdekektől függetlenül a konkordanciát, a partikuláris osztályérdekek helyett a közjót helyezik előtérbe. Emellett megjelenik a szubszidiaritás, melynek révén az egyes társadalmi csoportok önkormányzatiságát teremtik meg, illetve, mely a szabad versenyt egy erkölcsi normarendszer keretein belül tartja megvalósítandónak. Ezek nélkül az alapértékek nélkül elképzelhetetlen a modern Ausztria működése.

JEGYZETEK / NOTES

1. A hivatásrendi gondolat fejlődéséről magyarul legutóbb lásd: Zachar Péter Krisztián (2015): Gazdasági válságok, társadalmi feszültségek, modern válaszkísérletek Európában a két világháború között. L'Harmattan, Budapest.
2. Lásd erre: Wandruszka, Adam (1954): Österreichs politische Struktur. In: Benedikt, Heinrich (Hrsg): Geschichte der Republik Österreich. Verlag für Geschichte und Politik, Wien. Magyarul lásd: Maruzsa Zoltán (2004): Az osztrák nemzeti tudat változásai Ausztria jelenkori történetében. In: Majoros István (szerk): Öt kontinens. ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest. 229-240. old. A gazdasági események összefoglalását lásd: Szávai Ferenc (2017): A trianoni béke hatása az osztrák-magyar államutódlásra. Emlékeztető 2017/1-2. szám. 42-49. old.
3. A politikatörténeti események bemutatását lásd többek között: Zachar Péter Krisztián (2018): „Demokratikus köztársaságból” „keresztény, hivatásrendi szövetségi állam”. Adalékok Német-Ausztria kereszténykonzervatív politikai öndefiníciójához (1918–1938). Közép-Európai Közlemények 11/4. szám 253-276. old.
4. Kluge, Ulrich (1984): Der österreichische Ständestaat. Entstehung und Scheitern. Verlag für Geschichte und Politik, Wien. 18-19. old.
5. Lásd: Reichhold, Ludwig (1968): Schiedewege einer Republik. Österreich 1918-1968. Verlag Herder, Wien. 62. old.
6. V.ö.: Berchtold, Klaus (Hrsg.) (1967): Österreichische Parteiprogramme 1868-1966. Oldenbourg Verlag, München. 247.s.k. old. Kluge éppen ezért arról értekezik, hogy a tényleges demokraták megteremtése helyett a szociáldemokrata tábor is csak „kényszer-republikánusokat” termelt ki. Lásd: Kluge (1984) 19. old.
7. Lásd erről: Ardelt, Rudolf G. (1985): Der Ständestaat – Ein postparlamentarisches System? Zeitgeschichte. Jg. 13. Heft 3. (Oktober 1985 - September 1986.) 109-121. old.
8. A korszak gazdasági kérdéseivel összefüggésben lásd: Szávai Ferenc (2004): Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásának következményei, Pro Pannonia Kiadó, Budapest.
9. Jedlicka, Ludwig (1968): Österreich von 1933 bis 1938 – Innen- und außenpolitische Probleme. In: Scheidl, Karl (Hrsg): 1918-1968. Österreich – 50 Jahre Republik. Institut für Österreichkunde – Verlag Ferdinand Hirt, Wien. 96. old. „Az autoriter tendenciák erősítésével egy sokkal nagyobb katasztrófa elhárítása volt a cél, azaz az állam (Ausztria) összeomlásának, a függetlenség elvesztésének és az idegen hatalom beavatkozásának megakadályozása, illetve az életképesség igazolása.” Szatmári Péter (2000): Az osztrák nemzet és nemzettudat (küldetéstudat) kérdései az 1920-30-as években. Századok. 2000/6. szám 1368. old.
10. Maderthaler, Wolfgang (2004): Die Krise einer Kultur – Die große Depression. In: Schefbeck, Günther (Hrsg): Österreich 1934. Vorgeschichte-Ereignisse-Wirkungen. (Österreich Archiv – Schriftenreihe des Instituts für Österreichkunde.) Verlag für Geschichte und Politik, Wien – Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München. 60-63. old.
11. Tólos, Emmerich – Manoschek, Walter (2005): Zum Konstituierungsprozeß des Austrofaschismus. In: Tólos, Emmerich – Neugebauer, Wolfgang (Hrsg.):

- Austrofaschismus. Politik – Ökonomie – Kultur. 1933-1938. LIT Verlag, Wien. 17. old. Az eseménytörténetre lásd: Zachar (2018) 253-276. old.
12. Bundesgesetzblatt Nr. 239/1934. Az alkotmány megszületéséről részletesen: Wohnout, Helmut (1993): Regierungsdiktatur oder Ständeparlament. Verlag Böhlau, Wien 1993. 57-199. old. valamint magyarul legutóbb Harkácsi Péter (2006): Az osztrák hivatásrendi alkotmány (1934). Disszertáció. Kézirat, Debrecen, 68-79. old.
 13. Orgler, Siegfried (1993): Der autoritäre Ständestaat Österreich 1934/38 und die Typologie des politischen Systems. Kézirat. Innsbruck, 168. old.
 14. Weinzierl, Erika (2004): Kirche – Gesellschaft – Politik von der Ersten zur Zweiten Republik. In: Stadler, Friedrich (Hrsg): Kontinuität und Bruch 1938-1945-1955. Beiträge zur österreichischen Kultur- und Wissenschaftsgeschichte. Lit Verlag, Münster. 58. old.
 15. Verfassung des Bundesstaates Österreich vom 24. April / 1. Mai 1934. Bundesgesetzblatt für den Bundesstaat Österreich, Jg. 1934. 1. Stück, 1. Mai 1934. A továbbiakban az 1934. évi alkotmány kapcsán csak annak vonatkozó paragrafusaira és pontjaira hivatkozunk.
 16. Fellner Máté (2008): Az osztrák alkotmány átalakulása 1920 és 1934 között. In: Bene Krisztián – Sarlós István – Vitári Zsolt (szerk): Kutatási Füzetek 13. PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs, 2008. 54. old.
 17. Steiner, Guenther (2004): Wahre Demokratie? Transformation und Demokratieverständnis in der Ersten Republik und im Ständestaat Österreich 1918-1938. Wien. Online: http://www.ihs.ac.at/powi04/papers/AG%20transformationsprozesse/Steiner_G%FCnther.pdf 20-21. old.
 18. Lásd erről: Lehner, Oskar (1983): Autoritäre Züge der ständestaatlichen Rechtsordnung in Österreich. Zeitgeschichte. 10. Jg. Heft 1. (Oktober 1982 – September 1983.) 11-12. old.
 19. 1934. évi alkotmány, 44-54. §§.
 20. Lásd részletesen: Lehner (1983) 12-13. old.
 21. Lásd: Bundesgesetz vom 9. Oktober 1934. Bundesgesetzblatt Nr. 284/1934. Valamint lásd: Magyarország, 1934. március 8. „Hét rend érdekképviselate alapján szervezik meg az új osztrák állami életet”. Neue Freie Presse, 1934. október 10. „Österreich – Bundeskulturrat und Bundeswirtschaftsrat”
 22. Neue Freie Presse, 1934. november 28. „Die Konstituierung des Bundeswirtschaftsrates”.
 23. Idézi: Pester Lloyd, 1934. november 3. (Morgenblatt) „Der autoritäre Ständestaat in Österreich”. Neue Freie Presse, 1938. január 11. „Selbstverwaltung der Stände und Vollendung der Verfassung”.
 24. Neue Freie Presse, 1938. február 3. „Präsident Dr. Ender über den ständischen Aufbau“ A rendiség fogalma az alkotmány 2. §-ban jelenik meg először: „Az [osztrák] szövetségi állam rendileg tagolt és a közvetlenül a szövetségi kormány alá tartozó Bécs városából, valamint a tartományokból áll...” Ezt követően annak kifejtésével nem találkozunk. A Szövetségi Gazdasági Tanácsra lásd: 1934. évi alkotmány, 48. §. 1-4. bek.
 25. A kérdés feldolgozását lásd: Strausz Péter (2008): Kamarák a két világháború közötti Magyarországon. L'Harmattan, Budapest. 34-38. old.

26. Orgler (1993) 142. old.
27. Lásd erről: Neue Freie Presse, 1934. március 6. „Die Verordnung über die Einheitsgewerkschaft”. és Pelinka, Anton (1972): Stand oder Klasse? Die Christliche Arbeiterbewegung Österreichs 1933 – 1938. Wien. 96-98. old.
28. Orgler (1993) 143. old.
29. Göhring, Walter – Pellar, Brigitte (2001): Anpassung und Widerstand. Arbeiterkammern und Gewerkschaften im Österreichischen Ständestaat. ÖGB Verlag, Wien. 59. old.
30. Lásd: Bundesgesetzblatt Nr. 290/1934. valamint Fischer, Peter G. (1978): Freie und genossenschaftliche Interessenvertretungen der gewerblichen Wirtschaft in Österreich vom Vormärz bis zum ‚Ständestaat‘. In: Zur Geschichte der Handelskammerorganisation. Spitzenkörperschaften der gewerblichen Wirtschaft vor ihrer Eingliederung in die Handelskammerorganisation. (Schriftenreihe der Bundeskammer der gewerblichen Wirtschaft, Heft 37.) Wien. 28. old.
31. Lásd: Stiefel, Dieter (1978): Im Interesse des Handels – Gremien, Verbände und Vereine der österreichischen Kaufmannschaft in der Zwischenkriegszeit. In: Zur Geschichte der Handelskammerorganisation. Spitzenkörperschaften der gewerblichen Wirtschaft vor ihrer Eingliederung in die Handelskammerorganisation. (Schriftenreihe der Bundeskammer der gewerblichen Wirtschaft, Heft 37.) Wien.
32. Fischer (1978) 28-29. old. és Stiefel (1978) 57-58. old.
33. Fischer (1978) 29. old. Az itt vázolt szövetségek szervezeti struktúrájára vonatkozóan lásd részletesen magyarul: Harkácsi (2006) 155-165. old., németül pedig: Geißler, Franz (1977): Österreichs Handelskammerorganisation in der Zwischenkriegszeit. Eine Idee auf dem Prüfstand. Österreichischer Wirtschaftsverlag, Wien. II. k. 423-452. old.
34. Lásd: Neue Freie Presse, 1937. április 22. „Der ständische Aufbau der freien Berufe” és Neue Freie Presse, 1938. február 3. „Präsident Dr. Ender über den ständischen Aufbau”.
35. Harkácsi (2006) 147. old.
36. A területi korlátok okán ezek részletes ismertetésétől e helyütt el kell tekintenünk.
37. V.ö.: Geißler (1977) II. k. 534-535. old.
38. Dollfuß, Engelbert (1934): Der Sinn der neuen Verfassung. Neue Freie Presse, 1934. április 1. (Morgenblatt)
39. Buresch, Karl (1934): Die Erneuerung unseres Staates. Neue Freie Presse, 1934. április 1. (Morgenblatt)
40. Johannes Messner szavait idézi Pytlik, Alexander (1993): Berufsständische Ordnung oder „Ständestaat”? Die Idee der berufsständischen Ordnung bei Johannes Messner. Eigenverlag des Instituts für Ethik und Sozialwissenschaften der Kath.-Theol. Fakultät der Universität Wien (Schriftenreihe des Instituts für Ethik und Sozialwissenschaften), Wien. 66. old.
41. Pelinka (1972) 42-43. old.
42. Lásd részletesen: Steiner (2004) 15-18. old.
43. Lásd erről: Böck, Thomas (1992): Christlich-konservative Öffentlichkeitsarbeit als Realisationsversuch des päpstlichen Gesellschaftsmodells im Österreichischen Ständestaat. Disszertáció. Kézirat. Wien. 176-179. old.

44. Kerekes Lajos (1966): Ausztria története. 1918-1955. Akadémiai Kiadó, Budapest. 117. old.
45. Lásd erről Steiner (2004) 21. old.
46. Pelinka (1972) 274. old.
47. Gscheidlinger, Fridolin (1998): Die katholische Soziallehre und die Rezeption von ausgewählten Inhalten der ersten beiden päpstlichen Sozialzyklen 'Rerum Novarum' und 'Quadragesimo Anno' sowie des österreichischen Sozialhirtenbriefes 1925 in Österreich. Disszertáció. Kézirat. Linz. 64-65. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Ardelt, Rudolf G. (1985): Der Ständestaat – Ein postparlamentarisches System? Zeitgeschichte. Jg. 13. Heft 3. (Oktober 1985 - September 1986.) 109-121. old.
- Berchtold, Klaus (Hrsg.) (1967): Österreichische Parteiprogramme 1868-1966. Oldenbourg Verlag, München.
- Böck, Thomas (1992): Christlich-konservative Öffentlichkeitsarbeit als Realisationsversuch des päpstlichen Gesellschaftsmodells im Österreichischen Ständestaat. Disszertáció. Kézirat. Wien.
- Buresch, Karl (1934): Die Erneuerung unseres Staates. Neue Freie Presse, 1934. április 1. (Morgenblatt)
- Dollfuß, Engelbert (1934): Der Sinn der neuen Verfassung. Neue Freie Presse, 1934. április 1. (Morgenblatt)
- Fellner Máté (2008): Az osztrák alkotmány átalakulása 1920 és 1934 között. In: Bene Krisztián – Sarlós István – Vítári Zsolt (szerk): Kutatási Füzetek 13. PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs, 2008.
- Fischer, Peter G. (1978): Freie und genossenschaftliche Interessenvertretungen der gewerblichen Wirtschaft in Österreich vom Vormärz bis zum 'Ständestaat'. In: Zur Geschichte der Handelskammerorganisation. Spitzenkörperschaften der gewerblichen Wirtschaft vor ihrer Eingliederung in die Handelskammerorganisation. (Schriftenreihe der Bundeskammer der gewerblichen Wirtschaft, Heft 37.) Wien.
- Geißler, Franz (1977): Österreichs Handelskammerorganisation in der Zwischenkriegszeit. Eine Idee auf dem Prüfstand. Österreichischer Wirtschaftsverlag, Wien.
- Göhring, Walter – Pellar, Brigitte (2001): Anpassung und Widerstand. Arbeiterkammern und Gewerkschaften im Österreichischen Ständestaat. ÖGB Verlag, Wien.
- Gscheidlinger, Fridolin (1998): Die katholische Soziallehre und die Rezeption von ausgewählten Inhalten der ersten beiden päpstlichen Sozialzyklen 'Rerum Novarum' und 'Quadragesimo Anno' sowie des österreichischen Sozialhirtenbriefes 1925 in Österreich. Disszertáció. Kézirat. Linz.
- Harkácsi Péter (2006): Az osztrák hivatásrendi alkotmány (1934). Disszertáció. Kézirat, Debrecen.

- Jedlicka, Ludwig (1968): Österreich von 1933 bis 1938 – Innen- und außenpolitische Probleme. In: Scheidl, Karl (Hrsg): 1918-1968. Österreich – 50 Jahre Republik. Institut für Österreichkunde – Verlag Ferdinand Hirt, Wien.
- Kerekes Lajos (1966): Ausztria története. 1918-1955. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kluge, Ulrich (1984): Der österreichische Ständestaat. Entstehung und Scheitern. Verlag für Geschichte und Politik, Wien.
- Lehner, Oskar (1983): Autoritäre Züge der ständestaatlichen Rechtsordnung in Österreich. Zeitgeschichte. 10. Jg. Heft 1. (Oktober 1982 – September 1983.)
- Maderthaner, Wolfgang (2004): Die Krise einer Kultur – Die große Depression. In: Scheffbeck, Günther (Hrsg): Österreich 1934. Vorgeschichte-Ereignisse-Wirkungen. (Österreich Archiv – Schriftenreihe des Instituts für Österreichkunde.) Verlag für Geschichte und Politik, Wien – Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München.
- Maruzsa Zoltán (2004): Az osztrák nemzeti tudat változásai Ausztria jelenkori történetében. In: Majoros István (szerk): Öt kontinens. ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest. 229-240. old.
- Orgler, Siegfried (1993): Der autoritäre Ständestaat Österreich 1934/38 und die Typologie des politischen Systems. Kézirat. Innsbruck.
- Pelinka, Anton (1972): Stand oder Klasse? Die Christliche Arbeiterbewegung Österreichs 1933 – 1938. Wien.
- Pytlik, Alexander (1993): Berufsständische Ordnung oder „Ständestaat“? Die Idee der berufsständischen Ordnung bei Johannes Messner. Eigenverlag des Instituts für Ethik und Sozialwissenschaften der Kath.-Theol. Fakultät der Universität Wien (Schriftenreihe des Instituts für Ethik und Sozialwissenschaften), Wien.
- Reichhold, Ludwig (1968): Schiedewege einer Republik. Österreich 1918-1968. Verlag Herder, Wien.
- Steiner, Guenther (2004): Wahre Demokratie? Transformation und Demokratieverständnis in der Ersten Republik und im Ständestaat Österreich 1918-1938. Wien. Online: http://www.ihs.ac.at/pow04/papers/AG%20transformationsprozesse/Steiner_G%FCnther.pdf
- Stiefel, Dieter (1978): Im Interesse des Handels – Gremien, Verbände und Vereine der österreichischen Kaufmannschaft in der Zwischenkriegszeit. In: Zur Geschichte der Handelskammerorganisation. Spitzenkörperschaften der gewerblichen Wirtschaft vor ihrer Eingliederung in die Handelskammerorganisation. (Schriftenreihe der Bundeskammer der gewerblichen Wirtschaft, Heft 37.) Wien.
- Strausz Péter (2008): Kamarák a két világháború közötti Magyarországon. L'Harmattan, Budapest.
- Szatómári Péter (2000): Az osztrák nemzet és nemzettudat (küldetésstudat) kérdései az 1920-30-as években. Századok. 2000/6. szám.
- Szávai Ferenc (2004): Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásának következményei, Pro Pannonia Kiadó
- Szávai Ferenc (2017): A trianoni béke hatása az osztrák-magyar államutódlásra. Emlékeztető 2017/1-2. 42-49. old.

- Tálos, Emmerich – Manoschek, Walter (2005): Zum Konstituierungsprozeß des Austrofaschismus. In: Tálos, Emmerich – Neugebauer, Wolfgang (Hrsg.): Austrofaschismus. Politik – Ökonomie – Kultur. 1933-1938. LIT Verlag, Wien.
- Verfassung des Bundesstaates Österreich vom 24. April / 1. Mai 1934. Bundesgesetzblatt für den Bundesstaat Österreich, Jg. 1934. 1. Stück, 1. Mai 1934.
- Wandruszka, Adam (1954): Österreichs politische Struktur. In: Benedikt, Heinrich (Hrsg.): Geschichte der Republik Österreich. Verlag für Geschichte und Politik, Wien.
- Weinzierl, Erika (2004): Kirche – Gesellschaft – Politik von der Ersten zur Zweiten Republik. In: Stadler, Friedrich (Hrsg.): Kontinuität und Bruch 1938-1945-1955. Beiträge zur österreichischen Kultur- und Wissenschaftsgeschichte. Lit Verlag, Münster.
- Wohnout, Helmut (1993): Regierungsdiktatur oder Ständeparlament. Verlag Böhlau, Wien 1993. 57-199. old.
- Zachar Péter Krisztián (2015): Gazdasági válságok, társadalmi feszültségek, modern válaszkísérletek Európában a két világháború között. L'Harmattan, Budapest.
- Zachar Péter Krisztián (2018): „Demokratikus köztársaságból” „keresztény, hivatásrendi szövetségi állam”. Adalékok Német-Ausztria kereszténykonzervatív politikai öndefiníciójához (1918–1938). Közép-Európai Közlemények 11/4. szám 253-276. old.